

Brezel 1870

ha dibenn an *eil* Impalaeriezh c'hall

Lankad 1

Penaos e tarzha ar brezel etre Bro-C'hall ha Prus

Prantad dre gomz a-stroll

Degas soñj, buan ha buan, gant ur skeul eus Istor modern Bro-C'hall (1789, Dispac'h Gall – 1792-1804, Republik kentañ – 1804-1814, An Impalaeriezh kentañ – 1814-1848, Assavidigezh ar Rouantelezh – 1848-1851, an *eil* Republik – 1852-1870, an *eil* Impalaeriezh.) (sl. **Stagadenn 1**).

Napoleon 3 (niz da Napoleon 1^{añ}) eo a oa e penn ar Stad. Diorren a ra armerzh ar vro gant ar greanterezh, ar c'hêrioù, ha digoret ez eus linennoù-houarn betek Breizh hag en holl rannvroioù. Met n'eus ket a Parlamant ken, enep republikan eo ar Stad ha kalz a dud enep d'an Impalaer a rank kuitaat Bro-C'hall, evel Victor Hugo.

Darempredoù mat en deus Napoleon 3 gant rouaned all Europa ha koulskoude e tarzho ur brezel etre Bro-C'hall hag ur vro all, a gaso an *eil* Impalaeriezh d'an traoñ. Daoust hag ur soñj o deus ar skolidi eus piv eo enebour Bro-C'hall ar bloaz-se ?

Spisaat d'ar c'hlasad ez eo Prus ur vro nand eus ket anezhi ken bremañ : ur Stad alaman e oa e-mesk re all en Alamagn. Diskouez ar gartenn dezho (sl. **Stagadenn 2**). Ur Stad vihan e oa, met brezelgar, hag a-hed hec'h istor, goude bout aloubet meur a vro all (ul lodenn eus Aostria en o zouez, e 1866) ez eo deuet da vout ur rouantelezh kreñv-tre. E penn Prus emañ ar roue Gwilherm 1^{añ}, ha dindanañ ar c'hañseller (heñvel a-walc'h e roll ouzh ur Maodiern Kentañ) Bismarck.

Hemañ a fell dezhañ unaniñ an holl Stadoù alaman evit kaout ur Brus kreñvoc'h c'hoazh. Met Bro-C'hall ne c'hell ket bout a-du. Goulenn gant ar vugale perak. Mar befe Prus brasoc'h ha kreñvoc'h e c'hellfe bout un enebour re zañjerus.

War un dro, e Spagn, e tlezh ar rouanez Izabel 2 he c'hador-roue e 1870, goude un dispac'h a zo bet e 1866 ivez. Goulenn a ra rouantelezh Spagn hag ar priñs alaman, Leopold a Hohenzollern, a c'hallfe mont da roue Spagn e-lec'h Izabel 2. A-du emañ Leopold met Bro-C'hall a sav a-enep rak Gwilherm 1^{añ}, roue Prus, zo eus tiegezh Hohenzollern ivez. Kendirvi int. Hag aon en deus Napoleon 3 e vefe enket Bro-C'hall etre div Stad enebour eus an hevelep tiegezh. Goulenn a ra Napoleon 3 ouzh Gwilherm 1^{añ} e nac'hfe Leopold bout danvez-roue Spagn. Asantiñ a ra Gwilherm, hag asantiñ a ra Leopold nac'h mont da roue. Renket eo pep tra evit Bro-C'hall.

Met Napoleon 3 a gas ur c'hannad da Wilherm da c'houlenn kaout ul lizher diogeliñ digantañ. E vakañsoù emañ Gwilherm e Ems, ur gêr en Alamagn (Bad Ems). Degemeret eo ar c'hannad gall gant *eil*-a-gamp Gwilherm a respont dezhañ eo bet lakaet pep tra en o rez gant ar roue hag e lavar c'hoazh : « Dre-se e kav d'he Meurdez ez eo renket an afer. » Ha Gwilherm ha kas ur primskrid hir da Bismarck da zisplegañ dezhañ penaos eo tremenet. Bismarck zo feuket gant emzalc'h ar C'hallaoued. Kavout a ra dezhañ n'o deus ket da c'houlenn ul lizher diogeliñ digant roue Prus. Adskriavañ a ra Bismarck « **primskrid Ems** » gant gerioù reut (displegañ petra zo eus ur primskrid).

Primskrid Ems

« Berlin, d'an 13 gouere diouzh noz Ent-ofisiel en deus gouarnamant Spagn roet da c'houzout da ouarnamant an Impalaeriezh c'hall e nac'he ar priñs hêr a Hohenzollern mont da roue Spagn. Abaoe eo bet ar c'hannad gall e Ems c'hoazh da c'houlenn digant he Meurdez hon roue an aotre da gas ur pellskrid da Bariz oc'h embann e roe he Meurdez he ger, da viken, ne rofe ket hec'h asant mar goulennfe ar re Hohenzollern mont da roue adarre.

Diwar-se he deus nac'het he Meurdez ar roue degemer ur wech c'hoazh ar c'hannad gall ha kaset he deus hec'h adjudant dezhañ da lavarout dezhañ n'he doa he Meurdez mann ebet ken da lavarout ouzhpenn.

Kasit ar c'heloù d'an estren. »

Renket e oa an afer gant Napoleon 3 ha Gwilherm 1^{añ}. Koulskoude ken reut eo gerioù Bismarck ken n'eo feuket ha pobl Alamagn ha gouarnamant Bro-C'hall.

D'an 19 gouere e tiskler gouarnamant Bro-C'hall ar brezel da Brus. Stadoù all Alamagn a sav a-du gant Prus.

Lankad 2

Al lu gall ne oa ket pare

Teul 1 : keleier nec'hus

Goulennaoueg da luc'heilañ.

An daou brimskrid-se a ziskouez splann ne oa ket pare al lu gall, ne oa ket aozet ar brezel gant Bro-C'hall en deroù.

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Prantad dre gomz a-stroll.

Lakaat skolidi da lenn ar primskrid kentañ a vouezh uhel.

→ Eus pegoulz emañ ? *Eus an 20 gouere 1970.* Degas soñj e oa bet diskleriet ar brezel d'an 19 gouere. Lakaat ar skolidi da glask Metz war gartenn Bro-C'hall evit diskouez dezho e oa al lu-se war al linenn gentañ.

Lakaat lenn an eil primskrid ha lakaat ar vugale da veizañ pegen dizurzh e oa al lu gall.

Dre gomz, displegañ e oa 250 000 soudard gall a-dal da 500 000 Prusad hag Alaman. Perak hevelep diforc'h ? Peogwir e oa bet savet gant Prus d'ar c'houlz-hont ar c'hoñje ret d'an holl baotred. E Bro-C'hall avat e veze *tennet d'ar sord* : ne oa nemet darn eus ar baotred a veze kaset d'an arme. Ha c'hoazh, darn, ar re binvidik, a c'helle paeañ evit chom hep mont.

Kontañ ur vunudenn d'ar skolidi : fuzuilhoù *Chassepot*, ar re wellañ d'ar c'houlz-hont, zo gant ar soudarded c'hall. Met prenañ a ra al lu gall e bourveziou (an tennoù) digant un embregerezh belgiat a zo perc'henn... mab roue Prus ! warnañ. Gant dale ez erru ar pourveziou goulennet.

Met milionou a gartouchennoù a oa c'hoazh gant al luoz a oa em zaskoret koulskoude. Perak int bet trec'het neuze ? Prusiz o doa ar c'hanolioù galloudusañ ha nevesañ, kanolioù *Krupp*. Adalek ar sizhunioù kentañ e koll al lu gall emgannoù bras. D'an 2 gwengolo e krog an emgann e Sedan (sl. Kartenn Bro-C'hall).

Lankad 3

Ur c'holl buan

Teul 2 : Gwallreuz Sedan

Goulennaoueg da luc'heilañ.

Diskouez a ra an teul drouziwezh Sedan.

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Prantad dre gomz a-stroll.

Lakaat lenn talbenn hag istalbenn an teul o lakaat ar pouez war dibab ar gerioù :

- « **gwallreuz** » : n'eo ket ur c'holl hepken, spontus eo...

- « **an ez-impalaer** » : da lavarout eo « an impalaer bet », n'eo ket Napoleon 3 impalaer ken. E gwirionez eo bet paket ha bac'het gant Prusiz. O klevout kement-se e sav pobl Pariz ar Republik nevez.

- « **a ro da Brusiz** » : un doare da lavarout, tost, eo trubard.

- « **80 000 den** » : resisaet eo an niver da ziskouez pegen bras eo bet an drouziwezh.

Lenn an teul : lakaat ar skolidi da anavezout Napoleon 3 er c'harroñs. Treiñ a ra ar soudarded c'hall kein outañ, da ziskouez o enebiezh outañ. Spisaat e vo toullbac'het gant Prusiz e-pad ur pennad, hag ez ay en harlu da Vro-Saoz, e-lec'h ma varvo e 1873.

D'an 19 gwengolo en em gav Prusiz dirak Pariz hag e lakaont seziz warni.

Lankad 4

Seziz lakaet war Pariz e-pad 4 miz

Teul 3a : Pariz lakaet seziz warni, Leon Gambetta a dec'h e bourzh ur bellenn evit stourm adalek Tours.

Teul 3b : « Boserezh kig-ki ha kig-kazh », skritell peget ouzh mogerioù Pariz e-pad ar goañv 1870-1871.

Goulennaoueg da luc'heilañ.

Teul 3a :

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Prantad dre gomz a-stroll.

Ober d'ar skolidi lenn ar frazenn a zispleg an teul : gronnet eo Pariz gant lu Prus eus an 19 gwengolo 1970 d'an 28 genver 1871. Peogwir ez eo dibosupl dont tre pe mont er-maez eus kêr e vez graet darn eus ar c'hehentiñ gant an diavaez gant skoazell pellennoù.

E-pad seziz Pariz e c'helle kehentiñ gant an diavaez a-drugarez da :

→ Dubeed pellnijer : kas a raent primskridoù korrluc'hskeudennet sanket en ur gorzenn a oa staget ouzh lost an dubeed. Kalz eus an dubeed-se a voe lazhet gant Prusiz o zenne gant fuzuilhoù pe o hemolc'he gant falc'huned.

→ Pellennoù : 65 pellenn a guitaas Pariz, en o zouez 47 evit kas lizhiri. Pep lizher ne ranke ket bezañ pounneroc'h eget 4 gram ha pep pellenn a gase 400 kg d'ar muiañ.

→ Bouloù *Moulins* : ar re-mañ a oa o fal kas lizhiri da Barizianiz. Holl lizhiri ar vro a veze kaset da gêr Moulins, serret e vezent e bouloù zink 30 cm o zreuzkiz (askelloùigoù dezho) ha kaset war ar stêr Seine en argrec'h da Bariz. Gant red an dour e rankent bout kaset da Bariz ma oa lakaet rouedoù er stêr d'o fakañ. Diwar ar 55 boul kaset n'eus bet erruet hini ebet ! (gw. **Teulioù da daolenniñ**)

Kinnig buan ha buan ivez Leon Gambetta : (1838-1882) a oa kannad republikan (a-enep da Napoleon 3) e 1869. Galvet e voe da

vaodiern an Diabarzh hag ar Brezel er gouarnamant an Difenn riezal. Emañ skeudennet amañ o kuitaat Pariz evit mont da gêr Tours (a zeuas a-benn da dizhout). Skeudennet eo amañ gant banniel Bro-C'hall evit diskouez e oa brogarour. Soñj hon eus e oa lakaet Napoleon 3 da drubard gant ar c'hazetennoù ! Gouarnamant an Difenn riezal a zeuy a-benn da sevel luoz difenn, met hep dont a-benn da argas Prusiz.

Teul 3b :

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Prantad dre gomz a-stroll.

Reiñ deiziad an teul ha spisaat e oa bet lakaet ar seziz e-doug ur goañv treut-tre. Ober dezho lenn ar skrid. Displegañ “canine” ha “féline”. Plaenaat “Résistance à outrance” a zo da dostaat ouzh bomm Leon Gambetta : “Guerre à outrance”. Ur galv da stourm betek penn eo.

→ Ouzh piv e oa dav stourm ? A-enep da Brusiz a c'hronne Pariz hag a rae da Barizianiz kaout naon du.

Displegañ ar gerioù « légalité – salubrité ». Tennañ a ra da c'her-ardamez ar Republik : « Liberté, Egalité, Fraternité ». Petra a dalv ? Ur galv eo d'an dud da gas o loened-ti d'ar voserezh ha da lavarout d'an dud eo suoc'h ha yac'husoc'h kas o loen dezho eget lazhañ loened e-unan. Lavarout d'ar skolidi e voe debret a bep seurt e-doug ar seziz e Pariz : chas, kizhier, labousedigoù, loened ar villiorzh ha razhed ar sanoù-strouilh.

E-kerz seziz Pariz e voe bodet holl bennoù bras ar Stadoù alaman e Versailles, e trepas ar Melezourioù, pedet gant Bismarck, ha bonnet e voe Gwilherm 1añ « impalaer Alamagn », d'an 18 genver 1871.

Anzav a ra ar gouarnamant gall en deus kollet ar brezel, divizout a ra e rank Pariz kodianañ (em zaskoriñ) ha goulenn a ra da gevraouiñ un emglev a beoc'h (28 genver 1971) : bez e ranko Bro-C'hall rentañ an Elzas hag al Loren da Alamagn ha talañ 5 miliard a lurioù-aour (war-dro 1450 tonenn aour, da lavarout eo war-dro 12 miliard euro).

139 000 Gall ha 47 000 Alaman a voe lazhet e-pad ar brezel-se. Ha kement-se evit un nebeud gerioù reut en ur primskrid...

Lankad 5

Ur peoc'h mezhekaus evit ar C'hallaoued

Teul 4 : Bro-C'hall o sinañ ar ragemglev a beoc'h.

Goulennaoueg da luc'heilañ.

Diskouez a ra an adammeg-se penaos e oa bet gwelet emglev Versailles gant ar C'hallaoued.

Prantad emsoñjal hiniennel diwar ar c'houlennaoueg hag an teul.

Prantad dre gomz a-stroll.

Goulenn ouzh ar skolidi klask deiziad an teul : nebeut goude ar ragemglev a beoc'h.

L'illustration a oa ur gazetenn skeudennaouet brudet, krouet e 1843. Gant tesadennoù evel-henn eo e skeudennaoued an nevezintioù (n'emgavas al luc'hskeudennoù er c'hazetennoù ken e 1891). Deurus e vo degas soñj dezho e oa ur gazetenn c'hall evit peurrest an dielfennañ.

Goulenn ouzh ar vugale da zeskrivañ an daolenn. Spisaat dezho :

→ Emañ Bismarck, en e goarez, hag e jeneraled o c'hourdrouz ur plac'h, adammeg ar Republik C'hall. Rediet eo hi (ur gontell-lazh dindan he c'horzailhenn) da sinañ un teul (an emglev a beoc'h). Emeur o skrapañ daou eus he bugale (Elzas ha Loren). E-harz he zreid emañ ahedet daou vugel marv (soudarded ar vro). Bez ez eus soudarded enebour o skrapañ arc'hant en ur c'houfr (an dic'haou brezel dleet da Alamagn, 5 miliard a lurioù aour). Unan a sav ur flammerenn : arouez an distruj a zo bet graet. Hevelep skeudenn zo he fal sankañ e spered hag en eñvor ar C'hallaoued e oa an Alamaned o « enebourion vroadel », ha kas a ray Bro-C'hall war-du an « dial » : brezel 1914-1918.

Kendod dre gomz

Petra hon eus desket ?

→ D'an 19 gouere 1870 e tiskler Bro-C'hall ar brezel da Brus en abeg d'ur primskrid a zo bet skrivet gant gerioù re reut evit ar C'hallaoued.

→ Al lu gall n'eo ket pare ha n'eo ket aozet da vont da vrezeliñ. Soudarded Prus hag Alamagn zo un hanter niverusoc'h.

→ Koll a ra al lu gall. D'an 2 gwengolo 1870 en em zaskor Napoleon 3 gant 80 000 soudard.

→ Da heul an drouziwezh-se ez eo digarget an impalaer ha bonnet ar Republik e Pariz. Savet ez eus ur gouarnamant Difenn riez.

→ Goude bout bet bac'het en Alamagn e klask repu e Bro-Saoz ma varvo e 1873 (klañv bras e oa abaoe bloavezhioù).

→ Seziz zo lakaet war Bariz eus gwengolo da c'henver. Kalet eo evit Parizianiz n'o deus ket da zebriñ ken. Klask a reont doareoù da gehentiñ gant peurrest Bro-C'hall : dubeed pellnijer, pellennoù, bouloù *Moulines...*

→ D'an 28 genver 1871 e c'houlenn Bro-C'hall sinañ ar peoc'h. Ret eo dezhi reiñ Elzas ha Loren da Alamagn ha talañ un dic'haou ker-tre.

→ Oc'h ober o mad eus ar brezel-se hag eus o zrec'h em unaniñ a ra an holl Stadoù alaman da Brus e sigur sevel an Impalaeriezh alaman.

Sevel ar skrid dave

Prantad dre skrid a-stroll (ouzh an daolenn) [a c'hell bout graet a sil da sil da heul pep prantad dre gomz a-stroll kuit da skrivañ ar skrid dave penn-da-benn en un taol !]

Talbenn : Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall

1. Ar brezel diskleriet.

Da heul ur primskrid kavet mezhekaus gant ar C'hallaoued e tiskleriont ar brezel da Brus (ur Stad alaman) d'an 19 gouere 1870. Ne oa ket pare al lu gall koulskoude. (Teulioù 1 ha 2). Em unaniñ a ra an holl Stadoù alaman gant Prus.

2. Un drouziwezh mantrus.

N'eus ken 250 000 soudard e Bro-C'hall, an hanter muioc'h evit Alamagn. Kolloù bras o deus ar C'hallaoued. D'an 2 gwengolo 1870 ez eo bac'het Napoleon 3 gant 80 000 soudard. Digarget eo an Impalaer, bonnet ar Republik ha savet gouarnamant an Difenn riezal, Leon Gambetta ennañ.

3. Seziz war Bariz.

Seziz zo lakaet war Bariz eus gwengolo da c'henver gant Prusiz. Kalet eo evit Parizianiz n'o deus ket da zebriñ ken. Klask a reont doareoù da gehentiñ gant peurrest Bro-C'hall : dubeed pellnijer, pellennoù, bouloù *Moulines*...

4. Dibenn ar brezel etre Bro-C'hall hag Alamagn.

D'an 28 genver 1871 e c'houlenn Bro-C'hall sinañ ar peoc'h. Ret eo dezhi reiñ Elzas ha Loren da Alamagn ha paeañ un dic'haou ker-tre. Tost da 140 000 gall zo tremenet. Adalek ar poent-se o do spi ar C'hallaoued da gaout an dial digant Alamagn, unanet bremañ en ur Stad bras ha kreñv.

Prantad dre skrid hiniennel (war e gaier)

Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall

Teul 1 : keleier nec'hus.

Metz, 20 gouere 1870, 9 e 50 :

N'eus e Metz na sukr, na kafe, na riz, nag odivi, na holen, nebeut a gig-sall hag a wispid. Hastit da gas ur milion a lodenn da nebeutañ da Thionville.

Penmelestrour Blondeau

Belfort, 21 gouere 1870, 7 e 30 :

Emgavet on e Belfort – Ket kavet va droue – Ket kavet penngadour rannlu – Petra d'ober ? – N'ouzon ket pelec'h emañ va c'hadredoù.

Penngadour Michel

Primskridoù milourel.

Geriaoueg :

droue = brigadenn [par da 2 gadred]

kadred = rujumant

penngadour = jeneral

Teul 2 : gwallreuz Sedan

Skeudenn Epinal, dibenn XIX^{vet} kantved.

Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall

Teul 3a :

Gambetta o tec'hout diouzh Pariz en ur bellenn d'an 8 here 1870 evit mont da Tours da aozañ ar stourm ouzh Prusiz.

Teul 3b :

RÉSISTANCE A OUIRANCE
L'ÉGALITÉ - SÉCURITÉ

BOUCHERIE
CANINE ET FÉLINE

MAISON CARTERET ET Cie
ACHAT D'ANIMAUX, RUE CURIAL, 6, LA VILLETTE
On ne traite qu'avec les Propriétaires. — Prix convenables.
Vente des Viandes au marché Saint-Germain, n° 81.
Paris, — Imprimerie Balbont, Quatre et Six, 7, rue Baillif, et rue de Valenciennes, 18.

Skritell peget ouzh mogerioù Pariz
e-pad ar goañv 1870-1871.

Teul 4 : Bro-C'hall o sinañ ar ragemglev a beoc'h e Versailles.

Tresadenn embannet war ar gazetenn L'Illustration, 11 meurzh 1871.

Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall

Goulennaoueg :

Teul 1 :

- 1) Petra a c'houlenn ar Pennmelestrour Blondeau ?
- 2) Petra a verzomp o lenn primskrid ar Penngadour Michel ?
- 3) Ha mat en deus graet Napoleon 3 da ziskleriañ ar brezel da Brus, hervezout, goude lenn an daou brimskrid-se ?

Teul 2 :

- 1) Petra a zeskomp o lenn talbenn an teul-se ?
- 2) Piv eo an den a weler a dal er c'harroñs ? Perak, da 'z soñj, emañ ar soudarded c'hall o treiñ kein outañ ?

Teul 3a :

- 1) Petra a zeskomp gant ar frazenn a zispleg an teul-mañ ?
- 2) Perak emañ Leon Gambetta war ur bellenn ?

Teul 3b :

- 1) Pegoulz eo bet graet ar skritell-mañ ? Pelec'h e c'halled he gwelout ?
- 2) Petra a zeskomp amañ diwar-benn buhez Parizianiz ar bloaz-se ?

Teul 4 :

- 1) Petra a zeskomp o lenn talbenn an teul-mañ ?
- 2) Peseurt tudenn zo amañ oc'h aroueziñ Bro-C'hall ?
- 3) Petra a arouez ar vugale varv e-harz he zreid ?
- 4) Soudarded peseurt lu eo a weler ?
- 5) Petra a ra ar soudarded ?

-X-

Brezel 1870 ha dibenn an eil Impalaeriezh c'hall

Goulennaoueg :

Teul 1 :

- 1) Petra a c'houlenn ar Pennmelestrour Blondeau ?
- 2) Petra a verzomp o lenn primskrid ar Penngadour Michel ?
- 3) Ha mat en deus graet Napoleon 3 da ziskleriañ ar brezel da Brus, hervezout, goude lenn an daou brimskrid-se ?

Teul 2 :

- 1) Petra a zeskomp o lenn talbenn an teul-se ?
- 2) Piv eo an den a weler a dal er c'harroñs ? Perak, da 'z soñj, emañ ar soudarded c'hall o treiñ kein outañ ?

Teul 3a :

- 1) Petra a zeskomp gant ar frazenn a zispleg an teul-mañ ?
- 2) Perak emañ Leon Gambetta war ur bellenn ?

Teul 3b :

- 1) Pegoulz eo bet graet ar skritell-mañ ? Pelec'h e c'halled he gwelout ?
- 2) Petra a zeskomp amañ diwar-benn buhez Parizianiz ar bloaz-se ?

Teul 4 :

- 1) Petra a zeskomp o lenn talbenn an teul-mañ ?
- 2) Peseurt tudenn zo amañ oc'h aroueziñ Bro-C'hall ?
- 3) Petra a arouez ar vugale varv e-harz he zreid ?
- 4) Soudarded peseurt lu eo a weler ?
- 5) Petra a ra ar soudarded ?

